

MATERIAL CULTURE

OROSZLÁNY MIKLÓS

BME Építőművészeti Doktori Iskola 2014 TAVASZ

témavezető: Sugár Péter DLA

konzulens: Dr Kerékyártó Béla

Christien Meindertsma tervező 2005-ös projektjében olyan kardigánokat kötött, amelyek egy-egy birkához kötődtek. Ez az összekapcsolás meghatározta a gyapjú színét, minőségét, és természetesen a birkák mérete szerint annak mennyiségét is. Az elkészült termékeket a birkák billogjával díszítette, és a vásárláskor egy kis képes brosúrát is adott a kardigán „alapanyag termelőjének” bemutatásával. Ezzel a projektjével olyan tervezési módszert használt, ahol az alapanyag megtermelése, a használati tárgy elkészítése egy lényeges eleme a végleges terméknek. Itt nem pusztán a természetes anyagokhoz vagy a kézműves termékekhez való visszatérésről van szó, amelyek a minőség biztosítékai, hanem a tervezés egyik fő eleme lett a létrehozás. Ez a létrehozási folyamat eszköz arra, hogy a majdani felhasználóval egy sokkal személyesebb viszonyt hozzon létre, és a terméket olyan többletjelentéssel, olyan személyes történettel ruhazza fel, amely a tárgy történetének részévé válhat.

Van ilyen típusú, létrehozás-centrikus tervezési stílus? Hogyan jelenik meg a kortárs tárgytervezésben, hogyan hat a tárgykultúrára, és ezeken belül elsősorban az építészeti tervezésre? Felfedezhető valamiféle kapcsolat, összefüggés a különböző típusú tervek között?

Tárgyak használatával, létrehozásával, társadalommal való kapcsolatukkal foglalkozik a tárgykultúra kutatási területe. A 'Material Culture' általános, tág témakörén belül a Handbook of Material Culture kézikönyv logikai rendszerén keresztül közelítek a tárgyak létrehozása és a kulturális közeg kapcsolatához. Az általános dolgok létrehozása mentén haladva szűkíthető a téma az építészetre, az építészeti tervezésre.

Az emberi kultúrában a tervezésnek fontos szerepe van: képet ad egy adott időponthoz- és helyhez kötődő kulturális közegről. (HMC 326. o. 6. bekezdés) Ebben a közegben a tárgyak csoportjai nemcsak közvetítői a szociális-, kulturális viszonyoknak, hanem annak alakítói, meghatározói is. () Az emberek nemcsak társadalmakban élnek, hanem azért hozzák létre a társadalmat, hogy élhessenek. A társadalom létrehozásához pedig tárgyakat használnak különböző módokon és különböző célokkal. (HMC 327. o. 1. bekezdés). Ezeket a tárgyakat létrehozuk és elhasználjuk. Tárgyak tervezés nélkül nem tudnak létrejönni. (Pye, 1982) Mivel a társadalom létrehozásához tárgyakra és azoknak létrehozására van szükségünk, ezért a társadalmi folyamatok alakításában a tervezésnek is szerepe kell hogy legyen. Heather Lechtman (1977 HMC 357. o. 1. bekezdés) felveti a technológiai stílust, ami szerint a technológiák, az anyagok és a tárgyak készítése önmagukban stílust alakítanak. Attfild (1999, 2000) is a létrehozásra helyezi a hangsúlyt. Elkerüli a művészet és design szétválasztását, és az anyagszerűsége, a tapasztalatra helyezi a hangsúlyt. A designt a fizikai világ és a szociális hely részeként, együttesen szeretné értelmezni. (HMC 365. o. 1. bekezdés)

Ha a létrehozás önálló gyűjtőfogalma lehet a tárgyaknak, akkor ennek feltérképezése megmutathatja a jelenlegi tervezési stratégiákat, irányokat. Ezeket a csoportosításokat keresem, ismert dokumentált példákon keresztül. Ezen belül is az olyan alkotások, létrehozások érdekelnek, amelyek fontos szerepet játszanak a végleges tárgy értelmezésében, ahol a létrehozásnál egy olyan kulturális tartalom tapad a tárgyhoz, amely elválaszthatatlan lesz annak társadalmi helyzetétől.

A tárgyak teljes életútjából most a létrehozás során keletkező tárgy - társadalom kölcsönhatást vizsgálom . Ezen belül az olyan alkotásokra, alkotási folyamatokra koncentrálok, amelyek beépülnek a tárgy életútjába. A különböző tendenciákat összegyűjtött projektek különböző szempont szerinti csoportosításán, rendszerezésén keresztül tervezem.

Két fő elv mentén csoportosítom a projekteket. Az egyik a tárgy életútján mutatja meg, és hogy azon mikor érzékelhető a létrehozás a létrehozó szándéka szerint. A másik a különböző tervezési szemléletek, célok mentén rendezi a projekteket. Egy harmadik faktor azt mutatja, hogy fizikálisan, vagy szellemi síkon jelenik meg a létrehozás lenyomata.

A példák gyűjtésénél nem a teljes dokumentálásra koncentráltam elsősorban, hanem az egyes kategóriák legteljesebb lefedésére, a hiányzó rések kitöltésére.

A, Időbeliség

A tárgy életútja során is fenntartja kölcsönhatását a társadalommal. A szempontrendszer azt szűri, hogy ezen az időskálán mikor hat a tervező szándéka szerint a létrehozás. A legtöbb dolognál ez a szakasz nehezen szűkíthető konkrét időintervallumokra, ezért olyan tervezői fogalmakat használtam, amelyek megmutatják az időrendiségét a szakaszoknak, de képlékeny időkeretet eredményeznek. Ezek a kategóriák:

- A1 előkészítés, nyersanyag, alapanyag
- A2 tervezés folyamata
- A3 létrehozás
- A4 átadás
- A5 fenntartás
- A6 elmúlás, elhelyezés

A1 Előkészítés

Az előkészítés szakasza egy olyan időintervallum amikor a nyersanyag, alapanyag létrejön. Ezekben a projekteknél a lényegi eleme az, ahogyan a létrehozó hozzájut a nyersanyaghoz, kiválasztja, megtermeli, növeszti. A New York -i "The Nature Conservancy and the Smithsonian's Cooper-Hewitt" múzeum 2009-es "Tervezés egy élő világért ("Design for a Living World") kiállítása olyan projekteket dolgoz fel, ahol a fenntarthatóság elsősorban a felhasznált anyagokon keresztül valósul meg. Ezeknél a tárgyaknál alapkonceptió volt az alapanyag forrása. Ezek között az anyagok között van hagyományos gumi, fenntartható faanyag, indák, bambusz, birka gyapjú és pisztráng bőr. Issac Mizrahi divattervező alaskai pisztrángok bőrből készített estélyi ruhát. A halászatban hulladékként keletkező halbőr kevesebb toxikus kezelést igényel, mint az emlősöké, és sokkal erősebb is. A divattervező ezt a hulladék anyagot alakította luxuscikké. A végleges ruhánál nemcsak az anyag specialitása adja a karakterét, hanem a felkutatása, beszerzése, újrahasznosítása is.

A2 Tervezés folyamata

Ebben az időszakaszban folyik a tervezés, amelybe beletartozik az igények felmérése, pontosítása, kialakítása. Itt a majdani tárgy a tervezés egyedi módja révén integrálódik a társadalmi folyamatokba. A nagyvárosokban népszerű közösségi kertészetet a helye és a bevont közösség teszi különlegesebbé a hagyományos termelő kertektől. Itt maga a hely kialakítása, helyzetbe hozása, megtervezése, helyiek bevonása sokszor fontosabb, mint maga a későbbi fenntartás.

A3 Létrehozás

Ennél a kategóriánál a létrehozáshoz szükséges technológia, folyamat hozzátapad a tárgyhöz, szükségessé válik annak megértéséhez. A létrehozás, vagy a speciális technológia, esetleg a hagyományos módszer új kontextusa teszi karakteressé a létrejövő tárgyat. Ilyen ismert példa Peter Zumthor Bruder Klaus kápolnájának belső tere, ahol a zsaluként használt, elégetett gerendák kormos maradványa adja a betonfelület karakterét.

A4 Átadás

Ezeknél a projekteknél a befejezett, de még nem használt tárgy átadásának, cseréjének pillanata rögzül design elemként. A birtokbavétel, ami lényeges elem a tárgy életében. Ilyen létrehozás lehet egy olyan terv amely a tárgy továbbadását feltételezi, folyamatos vándorlását. Aram Barthol falakba épített Pen Drive - okat. Ezekbe az "Titkos találkahelyek" ("Dead Drops") bárki feltölthet adatot, és le is tölthet onnan bármit. A beépített adatoknak egyetlen lényegük és értelmük van, hogy cserélődjenek.

A5 Fenntartás

Általában ez a tárgyak életútjának leghosszabb szakasza. Itt használjuk, változtatjuk, módosítjuk a tárgyakat. Ide olyan dolgok kerülnek, amelyeknél a létrehozásnál belettervezték a használók beavatkozását, a tárgyak módosulását. Erre a megoldásra példa a chilei Quinta Monroy szociális lakások, ahol a betontömbök közé a lakók bővíthetik lakásaikat. A tervezők egy fix keretet, rendszert adtak a telepítésnek, amely organikusan a családok bővülése, költözése miatt fokozatosan alakul és változik.

A6 Elmúlás, elhelyezés

Ez a tárgyak használatának végső periódusa. Ide az olyan projektek kerülnek, amelyeknél a tervező a legutolsó fázist is betervezte a létrehozásba, a kettő között kapcsolat alakul ki. A Muurbloem csoport homokszőnyege a mandala filozófiáját ülteti nyugati szemléletű tervezésbe. A homokszőnyeget egy olyan egyedi gyártású henger adja, amelyet magunk előtt tolva egy folytonos mintázatot rajzol ki homokból. A járőfelületen ez a minta csak addig marad meg, amíg az időjárás vagy a használók szét nem hordják. Itt a homokszőnyeg létrehozásakor megjelenik az eltűnése, megsemmisülése, és ez adja a performansz feszültségét. Egy másik elmúláshoz köthető projekt a Burning Man fesztiválhoz kapcsolódik. Itt a fesztivál elején létrehozunk egy olyan hulladék fából készült installációt amelyet az esemény végén elégetnek. Itt is a létrehozásnál már szerepet kap a végső cél, és a használatnál is jelen van a tudás, hogy mi lesz a szobor sorsa.

B, Szándék

Egy másik szempontrendszer lehet, hogy mi a célja a létrehozás megőrkítésének, kihangsúlyozásának a tárgy életében. Ilyen szándékok lehetnek:

- B1 az egyediség,
- B2 a sokszínűség,
- B3 a közösségi részvétel a tervezésben,
- B4 a szociális-szolidáris kontextus,
- B5 a történelem, emlékezet létrehozása

B1 Egyediség

A már említett Christien Meindertsma tervező egy másik művészeti projektjében 49 különböző növényből készített könyvet. A lapok mindegyike más – más textúrájú, színű az eredeti növény szerint. Az összes fűféle egy helyről a Nachuse Grassland-ról származik. Itt a kiválasztás és a speciális hely ad egy olyan egyedi karaktert az új könyvnek ami megkülönbözteti a többitől.

B2 Sokszínűség

Jólan van der Wiel mindegyik gravitációs széke egyedi megjelenésű. A holland tervező a diplomamunkájában olyan műanyagot használta amibe vasreszeléket kevert. Az elegyet egy speciális mágneses géppel formázta aminek az eredményeképpen a szék lebegve köt meg. Minden egyes gyártásnál más- más formát vesz fel. Ezzel a létrehozásnál a technológiával létrehozza a sorozatgyártás egy olyan formáját amelynél minden termék különböző.

B3 Közösségi részvétel a tervezésben

Ezeknél a projekteknél külső emberek kapcsolódnak a tervezésbe. A jövőbeni felhasználók, érdeklődők, érintettek. Ilyen Ralph Erskin épülete, ahol a településsel már nagyon korai szakaszban megkezdte a kommunikációt. Egy konténerben kiköltözött a telekre és ott ismertette a várható építkezést, alakított a lakosok véleménye szerint.

B4 Szociális-szolidáris kontextus

Számos szolidáris és szociális projekt születik, amelyeknek nem elsősorban az építészeti léptéke, formája érdekes, hanem az a szociális kontextus ahol ezek létrejönnek. Ilyenek Ross Langdon afrikai épületei, ahol helyi anyagokból, helyi munkásokkal hoz létre szociális projekteket.

B5 Történelem, emlékezet létrehozása

Amikor a tervező hulladék anyagokat újrahasznál akkor a fenntarthatósági szempontokon túl megjelenik a tárgyak régisége, múltja. Az új tárgyat felruhazza egy olyan történelemmel amely hozzákapcsolódik az új termékhez a létrehozás alatt. Ilyen többletjelentéssel tuházza fel a Tracklebox iroda az Aesop cég kioszkját New Yorkban. Az újrahasznált New York Times újságok nemcsak a kis bolt jelentését határozták meg, hanem az új európai terméket is egy amerikai kontextusba helyezték.

C, Fizikai - kulturális

Ez a szempont a létrehozás nyomát vizsgálja a tárgyon, hogy fizikai vagy szellemi módon jelenik azon meg.

A szellemi megjelenés azokat tömöríti amelyeknél maga létrehozás tevékenysége tapad jelentésként a tárgyhoz, tehát egy **kulturális** többletjelentés társul hozzá. A fizikai amikor a tárgy **fizikai** megjelenésében, alakításában játszik meghatározó szerepet a létrehozás.

Felhasznált Példák:

A1

Projekt neve: Lazacbőr ruha
Tervező csapat: Issac Mizrahi
Hely: Alaska
Létrehozás: 2008
Típus: design - ruha
Leírás:

A dyeable textile made from salmon skin—a byproduct of the fish processing industry that usually gets tossed into the landfill—using chemicals that are less toxic than those for tanning mammal hides because fish scales are easier to remove from skin than hair. (Note: no new salmon is killed expressly for its skin.) b: A resilient fabric that is stronger than most land leathers—and does not smell like fish.

Forrás:

<http://www.ecouterre.com/salmon-leather-a-fishy-fabric-but-will-designers-take-the-bait/salmon-leather-8/>
<http://www.isaacmizrahiny.com/>
<http://www.cooperhewitt.org/press/2009/05/01/design-living-world>

A2

Projekt neve: Közösségi kert Millenáris
Tervező csapat: KÉK - Kortárs Építészeti Központ
Hely: Mo, Budapest
Létrehozás: 2010
Típus: építészet, várostervezés
Leírás:

Forrás:

<http://kozossegekertek.hu/sajto/sajtokozlemeney/>

A3

Projekt neve: Bruder Klaus kápolna
Tervező csapat: Peter Zumthor
Hely: Wachendorf, Germany
Létrehozás: 2006
Típus: építészet - épület
Leírás:

Forrás:

<http://en.urbarama.com/project/brother-klaus-field-chapel>

A5

Projekt neve: Quinta Monroy / ELEMENTAL
Tervező csapat: Elemental – Alejandro Aravena, Alfonso Montero, Tomás Cortese, Emilio de la Cerda
Hely: Iquique, Chile
Létrehozás: 2003 - 2004
Típus: építészet - épület
Leírás:

Forrás:

<http://www.archdaily.com/10775/quinta-monroy-elemental/>

A6

Projekt neve: Homokszőnyeg

Tervező csapat: Muurbloem

Hely:

Létrehozás:

Típus: design - város

Leírás:

Forrás:

<http://illusion.scene360.com/art/21931/carpets-that-vanish-in-the-wind/>

<http://www.muurbloem.com/pages.php?pid=3&subid=204>

A4

Projekt neve: Dead Drops / Titkos találkahely

Tervező csapat: Aram Bartholl

Hely: USA, New York

Létrehozás: 2010

Típus: design - város

Leírás:

Forrás:

http://itcafe.hu/hir/bartholl_usb_pendrive_utca_p2p.html

<http://www.datenform.de/>

<http://deaddrops.com/>

B1

Projekt neve: 49 préri növény (49 Prairie Plants)

Tervező csapat: Christien Meindertsma

Hely: Nachusa Grassland

Létrehozás:

Típus: design - tárgy

Leírás:

Forrás:

<http://www.christienmeindertsma.com/index.php?/projects/prairie/>

B1

Projekt neve: Egy birkás kardigán (One sheep cardigan)

Tervező csapat: Christien Meindertsma

Hely:

Létrehozás: 2005

Típus: design - tárgy

Leírás:

Forrás:

<http://www.christienmeindertsma.com/index.php?/projects/one-sheep-cardigan/>

B2

Projekt neve: Gravitációs szék

Tervező csapat: Jólan van der Wiel

Hely: Hollandia

Létrehozás: 2012

Típus: design - tárgy

Leírás:

Forrás:

<http://www.solidsmack.com/design/gravity-stools-jolan-van-der-wiel-magnet-machine/>

B3

Projekt neve: BYKER WALL

Tervező csapat: Ralph Erskin

Hely: Newcastle, Anglia

Létrehozás: 1970

Típus: épület

Leírás:

Forrás:

http://en.wikipedia.org/wiki/Byker_Wall

B4

Projekt neve:

Tervező csapat: Ross Langdon, Campbell Drake and Ben Milbourne

Hely: Uganda

Létrehozás:

Típus: épület

Leírás:

Forrás:

<https://www.youtube.com/watch?v=w46rfUN52ps>

MATERIAL CULTURE

OROSZLÁNY MIKLÓS

BME Építőművészeti Doktori Iskola 2014 TAVASZ

témavezető: Sugár Péter DLA

konzulens: Dr Kerékyártó Béla

Elemzett könyv kapcsolata a kutatási témával, személyes motiváció

Az építészeti anyaghasználatot elsősorban annak fizikai, technikai tulajdonságai határozzák meg. Ezeken a fizikai tulajdonságokon túl az anyaghoz számtalan szubjektív jelentést tartozik. Az anyagok jelentése többféle forrásból táplálkozhat. Egyes asszociációk helyhez és kultúrához köthetőek. Bizonyos érzések az anyagok fizika tulajdonságaiból következnek, és az emberi szubjektív élmény is hozzáadhat az anyag értelmezéséhez.

Az érdekel, hogy a tervezés hogyan használja, módosítja, alakítja az anyagokhoz való viszonyunkat és a hozzájuk kapcsolódó jelentéseket.

A Material Culture kutatási területein belül elsősorban az izgat, hogy a tervezés milyen szerepet játszik a tárgykultúra alakításában. A tervezett dolgok, elsősorban épületek, hogyan hatnak a tervezésen keresztül a társadalmi folyamatokra. Ha a dolgok lényeges szerepet játszanak az identitásunk kialakításában, akkor az épületeknek is van ilyen szerepük. Ezeknek a tudatos használata mennyire tud hatással lenni a használókra. A Material Culture tág fogalomrendszere, inspiratív jellege lehetőséget biztosít az anyag kapcsolódó jelentéstartalmainak feltérképezésére, és építészeti anyaghasználatba való átültetésükre. Ezek a többletjelentések párhuzamba állítva valós tervezési példákkal, leírhatnak tervezés által létrehozott tárgykultúrákat.

A "Handbook of Material Culture" szöveggyűjtemény átfogó képet ad a közelmúlt kutatási irányairól. Felvillantva a megközelítések széles spektrumát számos kapcsolódási pontot kínál az építészettel. Az elméleti bevezető egyik állítása, hogy a tárgyak intellektuális és materiális tartalma közti hierarchikus kapcsolatot a jelenlegi kutatások megkérdőjelezzik. A tárgyak nem kiszolgálói a kultúrának, hanem aktív formálói. Az építészetre vetítve ezt a gondolatot vizsgálható, hogy a konkrét épületek hogyan határozzák meg a kultúrát. Az érzékelés hogyan befolyásolja az építészetet? Az épület tevékenység alapú megközelítése hogyan alakítja a tervezést? Az épületek létrehozása, átalakítása milyen szerepet játszik az építészeti tervezésben? Ezeknek a kérdéseknek a körüljárása miatt érdekes számomra a szöveggyűjtemény.

Handbook of Material Culture

Christopher Tilley, Webb Keane, Susanne Küchler, Mike Rowlands and Patricia Spyer, 2006

BEVEZETÉS

A szöveggyűjtemény háttérét az 1996-ban alapított Journal of Material Culture újság adja. A könyv a bevezetőben általánosan ismerteti a „material culture” fogalmat, melyet kutatási területként vizsgál, és röviden áttekinti annak kialakulását, történetét, eredetét. Ezután felvázolja a fogalom aktuális értelmezéseit, mely logika a könyv szerkesztését is meghatározza.

A Material Culture kutatási területe elsősorban a régészetben és az antropológiában gyökerezik. A bevezető szöveg felvetése, hogy az anyagszerűség a kultúra elválaszthatatlan része. A „material culture” magában hordozza a kettősséget, a fizikai és az intellektuális világ viszonyát.

Ezek az értelmezések tovább finomodtak az elmúlt évtizedekben. Egyrészt kitágult a vizsgált tárgyak fogalma, és napjainkra szinte minden materiális dolog beletartozik. Másrészt az intellektuális és a fizikai világ viszonyában elmosódik a hierarchikus viszony. A kortárs elméletek szerint a két terület viszonya kölcsönös, nemcsak a társadalmi viszonyok okaként jönnek létre tárgyak, hanem a tárgyak is hatnak a társadalomra, alakítják azt. Ezeket az összemetsződések árnyalja tovább a vizsgálódás időintervallumának tágítása. A korai múltból való következtetéseket a mostani kutatások kibővítik a közvetlen jelenre is. A fogalom határainak kibővítése szabad utat enged számos társterület bekapcsolódásába. A nyelv (nyelvészet, antropológiai nyelvészet), a társadalom (szociológia, antropológia), az idő (archeológia, régészet, történelem), a tér (földrajz), a művészet (irodalom, művészettörténet), és a termelés, kereskedelem illetve fogyasztás (közgazdaságtan) tárgyi szemszögből való kutatásával jött létre a Material Culture interdiszciplináris mai értelmezése.

A fizikai és az intellektuális dolgok viszonyának vizsgálatához először körvonalazni kell az anyagszerűség lehetséges értelmezéseit: anyag, matéria, létező, konkrét, fizikai. Ezeknél a konkrét jelentéseknél tágabb fogalomrendszer, amikor dolgokként vagy dolgok összességeként értelmezzük az anyagszerűséget. Ilyen értelemben lehet kulturális jelentése, jelenthet előnyt vagy rangot, képviselhet-mennyiséget, értéket és jelentheti ezen kívül a munka minőségét.

Ez a tág értelmezés lehetővé tette a kutatás tárgyának széleskörű kiterjesztését. A szerző szerint a kortárs Material Culture tanulmányok kiindulópontja ez a kibővített szempontrendszer lehet, miszerint a dolgok lehetnek anyagi lényegűek, találtak vagy készíttetek, statikusak vagy mozgathatók, ritkák vagy gyakoriak, helyiek vagy egzotikusak, újak vagy régiek, átlagosak vagy különlegesek, kicsik vagy hatalmasok, hagyományosak vagy modernnek, egyszerűek vagy összetettek.

A könyvben összegyűjtött cikkek háromféle metodika mentén közelítik ezeket a kérdésköröket. Az egyik módszer egy **kiválasztott elem** keresztül vizsgál specifikus kulturális aspektusokat (népi építészet, ételek, öltözködés). A másik egy **általános elméletből** vezeti le a dolgok jelentőségét, jelentését (emlékezet, táj, művészetek). A harmadik módszer a **holisztikus kulturális elméleteken** keresztül vizsgálja a dolgokat (építészet, étkezés, táj).

A kutatási terület kialakulása négy fő szakaszra bontható.

I. Nyugati gyarmatosítás (1800 – 1920) ideje alatti Material Culture kutatás

Elsődleges célja a primitív kultúrák tárgyainak gyűjtése és rendszerezése volt. Elméleti háttérét az evolúciós elméletek adták, a fejlettebb kultúrákat az elmaradottakból vezette le. Az összegyűjtött és kategorizált kutatási leleteket múzeumokban mutatta be. A nyugati kultúra más kultúrák megismerésén keresztül akarta megérteni saját társadalmát.

II. 1920 – 1960 ideje alatti Material Culture kutatás

Az evolúcióelméletet felváltotta a funkcionalista-, strukturalista elmélet, a dolgok helyett a szociális kapcsolatok kerültek a középpontba. A technológia-, az anyaghasználat a szociális kontextus háttére, -illusztrációja volt. A különböző kultúrákat „dolgok” -ként kezelte.

III. 1960-tól a Material Culture kutatás

A Material Culture kutatásába egyéb diszciplínák is bekapcsolódtak a régészeten és az antropológián túl. (művészet, vernakuláris építészet, szociológia) Létrejött az etnoarcheológia. A múlt és a primitív tárgykultúrák kutatása mellett megjelent a modern, kortárs tárgykultúra, a jelen vizsgálata.

IV. 1980-as évektől máig

Ebben a korszakban az archeológia és antropológia egymás mellettisége helyett, azok együttes jelenléte jellemző. Egy heterogén tudományterület jön létre. A fizikai leletekre és a kulturális közegre egyenrangúként tekintenek.

A könyv a közelmúlt kutatási eredményeit rendszerezi, és egyben keresi a jövőbeni kutatások lehetséges irányait. Az összegyűjtött cikkek összessége körvonalazza a Material Culture által jelenleg vizsgált jelenségeket. Ezek szerint a vizsgált dolgok lehetnek:

- I. dolgok amik az emberektől **függetlenül** léteznek (hegy, fa, állatok...)
- II. emberek által **létrehozott** dolgok
- III. ezeknek a dolgoknak a **nyersanyaga, alkotóelemei** (eredet, társítás, összetétel)
- IV. a dolgok létrehozásához szükséges **technológia** (mozgatás, kereskedelem, fogyasztás)
- V. a dolgok ahogyan kapcsolódnak emberi **eszmékhez, szándékokhoz**
- VI. a dolgok viszonya a **tudattalanhoz**, nem tudatos hatásuk
- VII. a dolgok kapcsolata az emberi **társadalommal**
- VIII. a dolgok viszonya az **értékhez, hithez, érzelmekhez, identitáshoz**
- IX. a dolgok kapcsolata a **múlthoz, tradícióhoz, egyéni - kollektív emlékezethez, ...** viszonyuk **térhez, helyhez, régióhoz**
- X. a dolgok viszonya az **emberi testhez**

A könyv szerkezete öt nagy átfogó téma, fogalomrendszer köré csoportosítja az idézett cikkeket. Ennek az öt fejezetnek a bevezetői összefoglalják az adott aspektus, szempontrendszer történetét, rendszerét. Majd az egyes cikkek, konkrét kutatásokon keresztül vázolják fel a különböző irányokat. A cikkek kiválasztásánál nem egy kategorizált rendszer volt a szerkesztők célja, hanem sokkal inkább a jelenlegi és a jövőbeni fejlődési irányok kikapogatója.

1. ELMÉLETI HÁTTÉR ("Theoretical Perspectives")
2. A TÁRGYAK KAPCSOLATA AZ EMBERI TESTHEZ, ÉRZÉKEKHEZ
3. ("The Body, Materiality and the Senses")
4. TÁRGYAK – SZOCIÁLIS VISZONYOK KAPCSOLATA ("Subjects and Objects")
5. DOLGOK LÉTREHOZÁSA, MEGVÁLTOZTATÁSA, MOZGÁSA ("Process and Transformation")
6. A DOLGOK MEGŐRZÉSE, BEMUTATÁSA, GYŰJTÉSE ("Presentation and Politics")

ELMÉLETI HÁTTÉR - I. rész

Az első rész számba veszi az 1970-es évek óta jelen lévő elméleti megközelítéseket. Megállapítja, hogy az utóbbi időszakot széleskörű teoretikus párbeszéd jellemzi. Ez az aktív diskurzus mutatja a tudományterület folyamatos átalakulását és a Material Culture interdiszciplináris bővülését. A Material Culture elméleti háttérét három fő vonulat jellemzi. Ezek az elméletek közösen, egyszerre adnak képet a Material Culture teoretikus megközelítéseiről.

- i. Marxizmus (1. fejezet)
- ii. Strukturalizmus és szemiotizmus (2. fejezet)
- iii. Phenomenology (3. fejezet)

Marx tanai adják az egyik leggyakoribb megközelítés alapját. Az első cikk 'In The Matter of Marxism' (Bill Maurer) azt elemzi, hogy a marxista megközelítés folyamatosan jelen volt a Material Culture kutatási területein. Ezek a gondolatok keverednek a 7. és a 6. fejezetben strukturalista és fenomenológiai szemléletekkel.

A strukturalizmuson, szemiotikán alapuló elméleti megközelítés a tárgyak és a szociális viszonyok kapcsolatát vizsgálja. Ezeket a viszonyokat foglalja rendszerekbe és megpróbálja feltérképezni és megérteni ezeken a struktúrákon keresztül. A tárgyak nemcsak a társadalom fenntartásához, a szociális viszonyok újraalkotásához szükségesek, hanem a gondolatok létrejöttéhez is. A tárgyaknak jelentése van. Az anyagi formák fontos szerepet játszanak a csoportos és egyéni identitás kialakításában. Az elmélet vizsgálja, hogy az emberek hogyan szervezik az életüket a tárgyaik szervezésén keresztül.

Strukturalista szemszögből ezeknek a jelentéseknek az összessége egy „szöveget”, „nyelvet” alkot. Ennek a nyelvnek lehetséges a megismerése, kutatása és értelmezése a tárgyakon keresztül.

A marxi elméletek, a strukturalizmus és szemiotika a tárgyak mögötti tartalmakat, struktúrákat, szabályszerűségeket vizsgálja. Ezzel szemben a fenomenologikus megközelítés ismét a felszínre helyezi a hangsúlyt és az emberi érzékek, észlelés felől közelíti a tárgyakat. Ahogyan emberek szociális környezete változik ugyanúgy változik a tárgyak környezete is (5. fejezet)

A tárgyaknak nem a jelentése a fontos, hanem a hatásuk. (Gell)

Nem pusztán reprezentálnak vagy reflektálnak ideákra, hanem közvetlenül hatnak a személyek, intézmények és kultúrák létrejöttére.

Ez a szemléletmód az utóbbi évtizedben kezdett kibontakozni, nehézsége a módszertan kiforratlansága, pontatlansága.

Az elméletek egy post-strukturalista megközelítésben csak akkor érvényesek, ha folyamatosan alakulnak, kontextusba helyeződnek, megváltoznak, újrafogalmazódnak. A felülről lefele történő rendszerező, leíró adatgyűjtés helyett, egy alulról építkező folyamatos képlékenységgel a jellemzőjük. Lényeges, hogy a tények és az értékek nem tisztán szétválaszthatók egymástól, mivel az értékítéletünk meghatározza mit tartunk tényeknek. A vizsgálódásban a teljes igazság megértése helyett, a cél, hogy legyen valamiféle értelme amelyhez lehet viszonyulni. A post-strukturalista megközelítéssel inkább önreflexív megközelítést követel meg. A post-strukturalizmus együtt jár azzal a teoretikus sokszínűséggel amely ebben a fejezetben kirajzolódik.

A TÁRGYAK KAPCSOLATA AZ EMBERI TESTHEZ, ÉRZÉKEKHEZ - II. rész

„Hogyan érzékeljük a helyet?

A nyelvi korlátaim a világom korlátait jelentik?

Milyen hatásokat tulajdonítunk az ételeknek és a színeknek?

Tekinthetjük –e a vizuális észlelést az elsődleges kommunikációnak, valamelyest függetlennek a nyelvtől?

Kiterjeszthető –e az antropológia az evés élvezetére összefüggésbe hozva a nyomorral, az egyenlőtlenségekkel és a kizsákmányolással?

...

Ugyanabban az élményben van -e részünk a tömegben vagy egyedül sétálva New York, Róma vagy Sanghaj különböző épített környezetben?"

Ennek a résznek a cikkei a tárgy és annak számtalan módú észlelése, megtapasztalása, az általuk kiváltott érzések, róluk szóló ismeretek kapcsolatát vizsgálják. A tárgyak értelmezhetőek az érzékszervek kiterjesztéseként. A fejezet szerzői távolságot tartanak a nyugati kultúra nyelvi totemizációjától (Stafford, in Piney) és a nyelvészetben alapuló elméleti megközelítésekől, mint a szemiotizus vagy strukturalizmus. Az egyes cikkeknel a tudományosságtól való távolodás, számos kritikai észrevételt vet fel.

Érzékenynek lenni szenvedést jelent. A cikkek szembehelyezkednek az euro-amerikai ismeretelméleti felvetésekkel, és sokkal tágabban a „szenvetés” történelmi előzményeit kezelik és tárgyalják.

Nemcsak a tárgyak, hanem az azoktól szóló kutatások is megváltoztatják az irányadó testértelmezésünket, a tárgyakhoz kapcsolható tevékenységeinkkel együtt.

Ennek a testértelmezésnek egy speciális esete, ahogyan különböző kultúrák, szubkultúrák, hagyományok, kihangsúlyozzák vagy elhanyagolják a különböző érzékeket, testrészeket és képességeket. Ezek a differenciálódások nem kizárólag helyhez vagy időhöz köthetőek, hanem a társadalmi erőviszonyokhoz is.

Az ilyen különös hangsúlyokra esetenként fetiszizmusra számos példát találunk. Például a középkorban az arctalanításért történő arccsonkítások, a kesztyűk fetiszizálása a reneszánszban vagy a lábcsonkítások a tizenkilencedik századi Kínában.

TÁRGYAK – SZOCIÁLIS VISZONYOK KAPCSOLATA - III. rész

A humán tudományokban az anyagi tárgyakat csak nagyon ritkán vizsgálták szimplán önmagukban, hanem elsősorban a lehetséges szerepük miatt az emberi szociális és kulturális környezetében.

Ennek egyik oka, hogy a tudományágak a nyugati filozófiai és vallási elméletekből fejlődtek ki, folytatva azok alany és tárgy szembeállítását.

A korábbi szociológiai elméletek feltételeztek egy megelőlegező alapállást, az alany és a tárgy viszonyában, ahol az alany volt a alapja a tevékenységnek, jelentésnek. Még azok a megközelítések amelyek elkerülik az alany és tárgy szembeállítását, azok is gyakran megkülönböztetik azokat.

A klasszikus elméletekben négy értelmezése létezik az alany és tárgy viszonyának:

1. termelés (production)
2. ábrázolás (represention)
3. fejlesztés (development)
4. az alany kiterjesztése (extension of subjects)

A harmadik fejezet bevezetője, a négy klasszikus megközelítés kritikai bemutatásával kezdi, hozzákapcsolva a fejezet cikkeit. Tárgyalja a korlátait a jelentés illetve tevékenység alapú megközelítéseknek. A módosított filozofikus realizmus mint az alapvetése a tárgyak szociális vizsgálatának egy függetlenebb tárgyalását teszi lehetővé a tárgyaknak lehetőséget adva egy kevésbé determinisztikus megközelítésnek.

DOLGOK LÉTREHOZÁSA, MEGVÁLTOZTATÁSA, MOZGÁSA - IV. rész

A létrehozás és a transzformáció tárgyalása nemcsak a analitikus szemléletet alapszik, hanem egy időkeretet adnak a tárgyak szociális életének. A pillanatképek vagy a tárgyak évtizedek vagy akár századokon keresztül képei megmutatják a szociális változásokat. A létrehozott tárgyak hatnak a környezetükre ezért érdemes vizsgálni a létrejöttjüket és a társadalmi szerepüket.

A IV. fejezetben lévő cikkek nem egyes tárgyakkal foglalkoznak, hanem azok csoportjával. Ezek a csoportosítások lehetnek készítés, forma, funkció szerint, vagy aszerint, hogy időben hogyan változnak, hogyan fogyasztják, ajándékozzák vagy eladják, vagy ahogyan elhelyezik használat után őket.

A tárgyakat elsősorban nem egy előzetes forma szerinti kategorizálás rendezi csoportokba, hanem a létrehozás és a változtatás is lehet szervező elem. Ezek a csoportosítások segíthetnek megérteni, hogyan alakítják ezek a tárgyak a múlt és a jövő társadalmát. A fejezet foglalkozik még elsősorban Ron Eglash cikkében a technológia jelentőségével, a tárgykultúránkra gyakorolt hatásával.

A DOLGOK MEGŐRZÉSE, BEMUTATÁSA, GYŰJTÉSE - V. rész

Az utolsó rész azt tárgyalja, hogy hogyan alakítja személyes és csoportos identitásunkat a tárgykultúránk rendszerezése, gyűjtése és bemutatása.